ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA TRADUCCIÓ D'AUSIÀS MARCH

DOMINIC KEOWN
(Fitzwilliam College, University of Cambridge, el Regne Unit)

En primer lloc, el projecte de fer en anglés una versió de l'obra completa d'Ausiàs March va aparéixer com un projecte, a desgrat de la seua aventura, que semblava tan natural com clar. Que March, que Arthur Terry va descriure correctament com "el poeta més elegant que ha escrit en Europa entre Chaucer i Villon", hagués merescut un públic internacional més ample estava fora de discussió. Havent pres la decisió de tirar endavant la iniciativa, tanmateix, els traductors cada vegada eren més conscients d'una sèrie de consideracions extratextuals pel que fa a de quina manera podien dotar el lector no català actual amb una transposició d'aquest profund i, per a Joan Fuster, originalíssim poeta. La empresa es va complicar més pel munt d'incongruències i de contradiccions que caracteritza l'especulació teòrica sobre l'exercici mateix. Si l'observació d'Hugo Friedrich en el sentit que "l'art de la traducció sempre haurà d'enfrontar-se amb el fet

* Aquest text va ser la comunicació que vaig presentar en anglés al congrés *virtual* que, sobre Ausiàs March, es va celebrar els darrers mesos de 1996, organitzat per Magí Almirall (Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona) i per mi mateix, Dominic Keown (Fitzwilliam College, University of Cambridge).

Aquesta versió és producte de la traducció de Vicent Martines.

A mesura que avança el segle XV, la lírica esdevé progressivament un complex exercici plenament conscient d'ell mateix. Aquesta imatge ens mostra un poeta escrivint en la sala d'un castell. *Miniatura del Llibre de les cent balades*, de Jean le Sénéschal, acaballes del segle XV (Musée Condé, Chantilly).

"Veles e vents..." (Ausiàs March). Capletra iluminada del *Llibre de Consolat de Mar*, pintada minuciosament i rica per Doménech Crespí, acaballes del segle XIV-començaments del segle XV (Arxiu Municipal de València).

de la impossibilitat de traduir una llengua a una altra" no ha estat prou desencoratjadora, la trobada amb la ubíqua hipòtesi de Sapir-Wolf que insinua que la comunicació entre dues persones que no parlen la mateixa llengua és impossible, fins i tot si una d'elles ha aprés la llengua de l'altra, va ser almenys aclaparadora.[1] Efectivament, citem el llistat de T.H. Savory sobre els principis fonamentals que regeixen la teoria de la traducció amb la intenció de donar alguna idea sobre la total confusió que hi ha a l'entorn d'aquesta activitat fins i tot abans que posem la ploma sobre el paper:

1. Una traducció ha de donar les paraules de l'original.
2. Una traducció ha de donar les idees de l'original.
3. Una traducció s'hauria de llegir com una obra original.
4. Una traducció s'hauria de llegir com una traducció.
5. Una traducció hauria de reflectir l'estil de l'original.
6. Una traducció hauria de tenir l'estil de l'original.
7. Una traducció s'hauria de llegir com un text contemporani de l'original.
8. Una traducció s'hauria de llegir com un text contemporani del traductor.
9. Una traducció pot afegir o ometre respecte de l'original.
10. Una traducció mai no pot afegir o ometre respecte de l'original.
11. Una traducció de poesia hauria de ser en prosa.
12. Una traducció de poesia hauria de ser en vers.[2]

El primer problema a resoldre es refereix als preceptes finals brandats per Savory. Hem de presentar March en vers o en prosa? En la seua justament aclamada antologia bilingüe, Arthur Terry va optar per una transcripció no mètrica: un exemple seguit —no sense èxit— per Robert Archer. El fonament que hi ha al darrere d'aquesta tria és clar i convincent. S'ha de tenir en compte que una versió literal i rasa a la vora de l'original permet una comprensió completa i immediata. D'altra banda, el traductor no pot usurpar en cap moment l'ascendència establerta entre l'autor i la seua creació. El lector és obligat a enfrontar-se amb l'original; la traducció queda en una posició de subordinació, sense cap aspiració de controlar o d'emular el seu model. No és gens sorprenent que aquesta solució deu haver estat preferida per molts a partir del menystenidor adagi de Nabokov segons el qual "la traducció literal més bassarda és mil vegades més útil que la paràfrasi més bella".[3]

D'altra banda, no podem negar que molt de la intesitat implícita en l'estructura de la poesia s'esvaeix quan la rearrangem en prosa. Com va explicar Paul Valéry, la rellevància semàntica del vers és transmesa per una combinació de so (orde estructurat) i sentit (significat). Així, fent referència a la seua traducció de Virgili, aventura que "la

[1] Les extravagàncies de la hipòtesi de Sapir-Wolf, les ha resumides Henry Schogt a l'article "Semantic Theory and Translation Theory", que va aparéixer reimprés en el compendi extremadament útil editat per Rainer Schulte & John Biguenet, *Theories of Translation*, Xicago, University of Chicago Press, 1992, pp. 192-203 [citarem *Theories* i les pp.]. En el lloc corresponent, citem diversos autors el treball dels quals apareix reimprés en aquest volum. L'article de Hugo Friedrich, "On the Art of Translation", hi és a les pp. 11-16.

[2] T. Savory, *The Art of Translation*, Londres, Cape, 1957, p. 50.

[3] "Problems of Translation: *Onegin* in English", dins *Theories*, pp. 127-143.

praxi d'escriure en vers feia més senzilla i, diguem-ne, més natural la cerca d'una certa harmonia, sense la qual, on la poesia és implicada, la fidelitat només al significat és una mena de traïció. Quants mots poètics" –meditava– "esdevenen poèticament inexistents... El vers és posat en prosa com el finat en el taüt".[4] Octavio Paz reforça la qüestió, ja que es refereix a la trasposició en prosa de la poesia no com una traducció sinó com "un glossari..., un mecanisme, un rosari de mots que ens ajuda a llegir el text en la seua llengua original".[5]

Amb tantes diferències entre els experts i amb el seu consell d'una naturalesa justa encara que contradictòria, la qüestió romangué amplament irresolta. L'atzucac es va solucionar, tanmateix, amb una apreciació dels comentaris d'Ezra Pound sobre les seues traduccions de Cavalcanti a l'anglés. El traductor reflectia de quina manera, en principi, havia provat de fer una transcripció en prosa "a fi que el lector que no sabés italià pogués veure què volia dir el melòdic original". Va abandonar, tanmateix, aquest pla inicial perquè era una il·lusió suposar que "entre més de tres-centes mil persones, més d'una tingués la paciència de llegir una llengua estrangera pel seu so".[6] Atés que l'indolent i no nadiu lector s'adreça quasi exclusivament i inevitable a l'opció senzilla de la traducció, Pound es va estimar més la solució en vers per la impressió més efectiva que fa de la complexitat i de la intensitat de l'original. Si la versió que se'n derive i no l'original havia de ser l'objecte d'examen, era clarament preferible presentar l'alternativa més completa.[7]

Encara que l'enigma prosa/vers s'hagués resolt amb aquestes línies, la no consolidació de la ciència de la traducció literària, cristal·litzada en l'esquema de dotze punts de Savory, indicava que el pitjor enemic del traducció ben bé podia ser el dogmatisme. En aquesta activitat, hi ha molt que depén de l'aspecte de l'original; i, per tant, l'eclecticisme, pur i simple, podria oferir-nos l'apropament menys precari, a desgrat de la manca d'una aparent solidesa quant al procediment. A desgrat de l'embolic de la conjectura de la matèria, tanmateix, hi ha certes nocions fonamentals a l'entorn d'aquesta activitat que hom reitera de tant en tant i a les quals els traductors haurien de ser ben sensibles. La primera suggereix que la praxi de la traducció hauria d'enriquir la llengua objecte; la segona recomana la presència d'un element alié –amb paraules de Humbolt, "tast estranger"– en la versió derivada.[8]

[4] "Variations on the *Eclogues*", dins *Theories*, pp. 113-126.

[5] "Translation: Literature and Letters", dins *Theories*, pp. 152-162

[6] "Guido's Relations", dins *Theories*, pp. 83-92.

[7] A aquesta proposta no li manca un ample suport teòric. Roman Jackobson considerava que en poesia "phonetic similarity is sensed as semantic relationship so that translation proper is impossible", com deia en "On Linguistic aspects of Translation", dins *Theories*, pp. 144-151. Igualment, Octavio Paz comenta en "Translation: Literature and Letters": "The Ideal of poetic translation [...] consists of producing analogous effects with different implements." *Ibid.*, p. 160.

[8] "Introduction to his Translation of Agamemnon", dins *Theories*, pp. 55-59.

Ícar cau a la mar i s'ofega... Sols podem veure d'ell una cama, en el moment mateix de l'impacte amb la flor de l'aigua. Obra de Pieter Brueghel el Vell (Musées Royaux des Beaux Arts, Bruxelles).

Escriptor medieval amb els atributs de cardenal, retaule de Sant Jeròni, de Jaume Ferrer, 1455 (Museu d'Art de Catalunya, Barcelona).

Tanmateix, hi ha una consideració adicional i extraliterària per als que estiguen immersos en traduccions literàries del català. En aquest cas, el tema de la selecció del material no rau en la iniciativa personal. El projecte de traducció no necessàriament és fruit de la intriga que sovint sorgeix en la trobada personal entre el traductor i el poeta. Cada viatge que un investigador estranger fa als Països Catalans el troba assaltat amb precs i propostes de traduccions de literatura local a les principals llengües internacionals. La motivació externa que hi ha al darrere d'aquest impuls necessita una petita explicació. La personalitat creativa catalana necessita el reconeixement exterior per una sèrie de raons que fan referència a la vàlua del prestigi exterior significa per a la cultura autòctona i la seua llengua. La literatura, força naturalment, és presa com un mitjà apropiat per aconseguir aqueix objectiu i, tal i com no és sorprenent en aquest àmbit, hi ha un programa governamental de subvencions que incentiven aquesta activitat. Com a resultat, la motivació per a la traducció pot eixir-se del que és subjectiu i pot veure's inclosa en una iniciativa amb un matís més extraliterari que afig una càrrega adicional al traductor. Atesa la pressió per assolir reconeixement internacional per a la personalitat cultural catalana, hom sovint pot sentir-se inclinat a fer la versió més accessible per a un públic més ample que no a fornir una traducció escrupulosament precisa de l'original.

Com a conseqüència –i açò era remarcable quant a Ausiàs March–, encara que tàcitament, en el procés de traducció vam haver d'assumir certes condicions prèvies. L'ideal d'equivalents de Schleiermacher, que cerca de proveir al lector estranger amb "the same image and the same pleasure as reading the work in the original language offers the man educated in this way" [la mateixa imatge i el mateix plaer que llegint l'obra en la llengua original ofereix a l'home culte, d'aquesta manera,] pot ser ben bé l'aspiració de tots els immersos en aquesta activitat.[9] No obstant, seria extremament ingenu d'imaginar que el lector anglés actual podia acceptar amb diligència la llengua antiga i l'abstrusitat de l'embolicada introspecció de March. És ben sabut, per exemple, que fins i tot els estudiants de l'especialitat de Literatura Medieval recorren a versions actuals del en comparació transparent Chaucer abans que no esforçar-se amb els delits de l'original. Com a resultat, el nostre esforç procurava inicialment de fer-ho més llegidor, potser fins i tot excessivament. L'acte de la lectura es facilitava amb una ortografia modernitzada, tot fent fora l'el·lipsi, tot actualitzant l'expressió i tot resolent parcialment les dificultats lingüístiques. Per compensar aquesta revisió, havíem de fer un "element estranger" mitjançant un arcaisme estrany. Ara, amb el benefici de la percepció retrospectiva, cada vegada que torne als nostres primers assaigs, tendisc a percebre una mena d'inconscient inclinació a tornar a metre l'inveterat gandienc per a un consum modern: un intent de fer més coneguda la figura d'Ausiàs March tant com a traduir-lo.

Si la validesa d'aquest procediment és criticable, hi pot haver pocs dubtes quant als seus beneficis ambientals. En efecte, com a defensa d'aquesta metodologia, és bo de dir que no manca de bases teòriques. Encaixa en els paràmetres de la convenció referida per Schleiermacher, que va afirmar fa uns dos segles: "Either the translator leaves the writer alone as much as possible and moves the reader towards the writer, or he leaves the reader alone as much as possible and moves the writer towards the reader" [El traductor o deixa sol l'autor tant com siga possible i porta el lector cap a l'autor, o deixa sol el lector tant com siga possible i porta l'autor cap al lector].[10] En el cas de la nostra traducció en vers d'Ausiàs March, l'assumpte ambiental de la projecció i de l'assoli-

[9] "*From* On the Different Methods of Translating", dins *Theories*, pp. 36-54.

[10] *Ibid.*, p. 42.

Cura i pulcritud extremades en l'escriptura. Detall de la "Verge del Magnificat", de Sandro Botticelli (Galleria degli Uffizi, Florència).

ment del reconeixement exteriors va fer triar l'última alternativa: és a dir, facilitar la lectura al públic anglòfon actual. L'apropament alternatiu pot ser resumit per les arcanes traduccions de Pound a partir dels mestres italians o, efectivament, la fidel austeritat de les versions en prosa d'Arthur Terry, que forcen el lector a adreçar-se al poeta i a enfrontar-se amb l'atractiva dificultat de l'original.

Cap a la dècada en què érem immersos en el trasllat en vers d'Ausiàs March a l'anglés, vam haver de modificar la nostra línia cap a l'acceptació de la presència de l'original. Abans de fer una mostra d'aquest desenvolupament, tanmateix, pot ser aclaridor oferir un recompte detallat dels resultats de la formula de Schleiermacher com ha il·lustrat magnificament l'última valoració de James Harold d'una sèrie de traduccions d'un *rondel* de Charles d'Orleans. Cite primer l'original i, tot seguit, les diverses alternatives:[11]

Jeunes amoureux nouveaulx,
En la nouvelle saison,
Par les rues, sans raison,
Chevauchent faisans les saulx.

Et font saillir des carreaulx
Le feu, come de charbon:
Jeunes amoureaux nouveaulx
En la nouvelle saison.

Je ne sçay si leurs travaulx
Ilz employent bien ou non;
Mais piqués de l'esperon
Sont autant que leurs chevaulx,
Jeunes amoureux nouveaulx.

A
Lusty yonge bacheleres,
In the Spring sesoun,
Ryden the steets sans resoun,
Maken to-lepen hir coursers.

And strykken al-over
Fyr for everich stoon
Lusty yonge bacheleres
In the Spring sesoun

I noot nat yif hir labours
Been to good or il chosen;
But pikke of spoore felen
Even as doon hir coursers
Lusty yonge bacheleres.

[11] *Translated: Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam, Rodopi, 1988. Aquest llibre constitueix una estimulant font d'informació per a tots els que es dediquen a la traducció. L'especulació sobre la traducció del *rondel* és a l'estudi "The Cross-Temporal Factor in Verse Translation", pp. 35-52.

B

Young lovers with new love aglow
In the springtimes of the year,
Through the streets in wild career
On their prancing horses go.

Their horseshoes from the flagstones throw
Fire that like sparks from coals appear:
Young lovers with new love aglow
In the springtime of the year.

What profit their love's labours show
I know not, not what loss they bear;
Under the spur their horses rear
But they a spur more mordant know,
Young lovers with new love aglow.

C

Young rockers with a bird in tow,
Now the long evenings are here,
Revving their engines, changing gear,
Up and down the street they go.

They do a ton-up just for show
Along a stretch not far from here:
Young rockers with a bird in tow,
Now the long evenings are here.

Whether they're having it or no
I'm left to wonder, but it's clear
The engine's music in their ear
Speaks for the urge that works them so,
Young rockers with a bird in tow.

La lírica d'Ausiàs March, així com haver de traduir-la –encara més– és un veritable joc d'escacs, literari, lingüístic i intercultural. Miniatura del ms. fet a Sevilla el 1283 dels *Libros de ajedrez, dados i tablas*, d'Alfons X el Savi (Biblioteca del Monestir de El Escorial, Madrid).

No cal dir que hem de felicitar els tres traductors pel seu remarcable enginy i habilitat. La primera solució (A) a les diverses dificultats de la traducció és la més impressionant des d'un punt de vista acadèmic. Com Holmes observa amb força encert, el metapoema "com l'original, arriba al lector anglés actual a través de la confusió de la història, i enfronta el lector anglés amb bona part dels mateixos tipus de problemes d'interpretació com si fos un dels propis poemes de Charles d'Orleans en anglès". Com a conseqüència, hom porta el lector inevitablement cap al poeta. Atès l'element promocional implícit en el projecte de traduir Ausiàs March del català, aquesta opció seria massa abstrusa no sols per als estudiants de l'especialitat, sinó també per al públic en general, per al qual havíem mamprés la iniciativa. El tercer intent (C) és un intent encisador que realitza una "modernització del sistema sociocultural... l'actualització del tema de muntar a cavall renovellat en les motos dels 'rockers'". Aquest enginy porta, indubtablement, l'autor cap a l'experiència del lector contemporani i l'hem d'aplaudir no només per l'estranya cura de la transposició temàtica sinó també per la fidelitat amb què ret l'enginy de l'original. Sense cap dubte, la noció d'actualitzar la figura del nostre complicat i creatiu revolucionari, així com la de prendre'l amb l'aparença d'un Jim Morrison, Mick Jagger o un sardònic Morrisey és una perspectiva fascinant, encara que irrealitzable.

A desgrat de la seua rigorositat comparatista, la segona alternativa (B) sembla que coincidiria més quant a l'accessibilitat i fiabilitat respecte de la mena d'impressió que aspirem a crear amb la nostra versió anglesa de l'expressió d'Ausiàs March. Ací presenciem una equanimitat quant a la forma i quant a la llengua que reclama la estructura de l'original sense gens de la complicació que l'original presenta al lector actual. En

el nostre cas sentíem que el vers blanc de Shakespeare també podria aprofitar avinentment per a el caràcter del decasil·làbic de March. Malhauradament, aviat es va fer evident que seria inviable qualsevol afegitó rígid a un esquema de rima, element orgànic i encisador d'aquesta traducció. Era impossible de mantenir-ho amb alguna regularitat a través d'un seguit de poemes i el vam abandonar per ser coherents. Tanmateix, hi va haver un intent clar d'emular la lleument arcaica dimensió del lèxic i de la sintaxi, també evident en B, amb què esperàvem poder retre l'"element estranger" que hom considera un objectiu en una traducció en vers.

Podríem prendre en consideració adduir dues cobles que semblen demostrar els nostres assaigs inicials en la praxi de la traducció de March condicionada ambientalment, fets segons el mètode de portar-lo més aprop del lector. Els dos poemes, XCIV i CXIV, estan entre els primers que vam intentar en la primavera de 1985, i van aparéixer en el volum I de 1986:

Quan l'apetit segueix la part de l'arma
l'ome va dret seguint natura mestra
car la major part la menor se tira
e ves la fi que va lo camí troba;
e l'appetit volent son necessari,
l'ome no fall, si no trespassa l'ordre
e si s'estén més que natura dicta,
surt-ne voler fals, oppinionàtich.

When the appetite pursues the soul's right way
Then man goes straight, and follows mistress nature,
the greater part the lesser does attract
And finds the way which leads towards the end;
When appetite desires but what it needs,
Man does not fail if order's not transgressed,
Yet if the bounds of nature he o'ersteps
Therefrom comes false desire, inconsistency. (XCIV, 6)

Amor ha fet que·n açò só vengut:
que pert lo món per no poder amar,
e pogra's fer, si pogués comportar,
que amàs yo qu·Amor no·m ajut.
Tot fon ensemps: veure mi no dispost
e leixar-mé de Amor totalment,
de què romanch en tal trist pensament,
que a la mort visiblament m'acost.

It is through Love that I am come to this:
I lose the world as love I cannot fel,
This I might do if He would but allow
That I could come to love without Love's help.
The self-same time I was seen indisposed
And from Love's favours totally abandoned,
I thus remain in such a sombre vein
That unto death I visibly draw near. (CXIV, 4)

"Santa Bàrbara", del Mestre de Flémalle (Museo del Prado, Madrid).

En aquestes dues cobles subjau clarament un intent de fer una versió derivada més planera, a desgrat de l'aparença d'arcaisme. En el primer fragment, la traducció del primer vers, "the soul's right way", és més explícita en el seu sentit moral. Així mateix, l'hipèrbaton del quart vers és fet evident i l'el·lipsi del vers següent s'esvaeix. Més impressionant és el conservadurisme que envolta la traducció de l'últim mot: el magistral "oppinionàtich". Que jo recorde, March és únic que usa aquest *hapax legomenon* assenyalat per Alvocer. La solució que vam adoptar cerca eliminar tot problema al lector mitjançant una explicació contextual; i d'aquesta manera portem l'original més aprop al lector. Una dècada més tard, tanmateix, en un canvi de direcció evident a partir de molts anys traduint March, a fi de recalcar la singularitat de l'expressió, segurament hauríem d'haver preferit una opció més arriscada: el neologisme "appinionatic" o encara l'arcaic "oppinionative". De manera semblant, en el segon exemple no costa gaire detectar el mateix procediment de simplicació: la paràfrasi resol l'expressió lingüísticament complexa del tercer vers i evitem les dificultats dels versos 5 i 6 mitjançant l'actualització i la correcció de la llengua.

Pot ser avinent citar en aquest punt un altre exemple sobre l'esforç que vam fer en el nostre primer volum a fi que el poeta esdevingués més accessible al lector anglés, tal i com s'evidencia en el segon vers del poema IV:

Detall d'"El naixement de Venus", de Sandro Botticelli (Galleria degli Uffizi, Florència).

Si com la mar se plany greument i crida
com dos forts vents la baten egualment,
hu de llevant e altre de ponent,
e dura tant fins l'un vent à jaquida
sa força gran per lo més poderós,
dos grans desigs han combatut ma pensa,
mas lo voler vers hu seguir dispensa;
yo·l vos publich: amar dretament vós.

As with the sea when it bewails and cries,
And equally beset by two fierce gales,
On from the East, the other from the West,
And this endures till one of them relents,
And yields its forceful might unto the stronger,
My mind has been assailed by two desires,
Though toward one my will has now inclined:
To love you plain the intent I know declare. (IV, 2)

Si ho pensem bé, sembla que hi ha una clara anglicisatzió institiva que s'evidencia ací, per exemple, en el canvi a passiva del vers 2, que té l'efecte afegit d'esvair el dinamisme de la força. De manera semblant, també minva l'efecte de l'adverbi final, inusual en català a la fi d'un vers. Un intent més tardà de traducció podria haver estat millor: "When two strong winds do smite her equally". El desfasat "smite" podria compesar versemblantment la manca d'arcaisme de traduir "East" and "West", al vers que segueix. No hem traslladat l'encavalcament del vers 4 i hem reordenat la sintaxi per entendre immediatament la imatge mitjantçant una estructura passiva adicional –i típicament anglesa–. L'allegeriment sintàctic segueix en l'últim apairat en què la severitat fonètica del ritme tendeix a esvair-se. Vam rebutjar tàcitament l'ocasió de reportar la qualitat exacta i arcaica dels mots tot fent servir "publish" en comptes de "declare".

Tanmateix, a mesura que el projecte avançava, cada vegada era més evident que el fonamental de l'expressió de March era, precisament, la seua sintaxi inflexible i sovint arcana. En efecte, això és tant una part de la seua pròpia llengua com el seu voluntari antilirisme. Així, es va fer més evident la necessitat de transmetre aquest tret estilístic en la traducció. Hi havia un valor afegit si adoptàvem aquest mètode: el manteniment de l'ordre sintàctic realment tendia a recordar més plenament l'original, tot intensificant el "tast estranger". En efecte, Walter Benjamin ja havia comentat avinentment, pel que fa a la conveniència d'aquesta tècnica per a la traducció: "A real translation... allows the

pure language, as though reinforced by its own medium, to shine on the original all the more fully. All this may be achieved by a literal rendering of the syntax which proves words rather than sentences to be the primary element of the translator".[12] Per aclarir aquest fenomen ens podien aprofitar un parell de cobles del nostre últim volum:

[12] "The Task of the Translator", dins *Theories*, pp. 71-82

En son costat no deu portar espasa,
com a foll hom deu franch arbitre perdre
qui no creu cert que Fortuna pot perdre
los béns movents e los sients arrasa;
mas l'hom del món per Fortuna mirat
ab los esguard de riallosa cara,
la part del plor no ha vista encara;
creu que son ginys l'han de béns prosperat

Upon his side no sword should he display,
Like to a fool he should his free will lose
Whoever believeth not Fortune may spoil
Goods movable, those sedentary marr;
But man who of this world by Fortune seen
With a regard of smiling on her face,
The part of tears hath not yet contemplated.
He trows his skills with wealth have made him prosper. (XXXI, 5)

Ab vós me pot Amor ben esmenar,
del temps passat, lo seu gran fallliment;
sa fort dolor per mon mal pensament,
vós mi amant se pot acabalar.
Yo li perdon si m'à dat mal dormir,
yo li perdon voler mal guadernat,
yo li perdon si m'à d'amar forçat
dona tan vil que fos vergonya·l dir.

In you can Love me compensate right well
Of time now past the greatest disappointment;
Its strong dolour, through those my evil thoughts,
Might, when you love me, be so well requited.
I pardon Him if badly I have slept,
I pardon Him for love not rightly guerdoned,
I pardon Him if He's forced me to love
So vile a wench I were ashamed to tell. (XLVIII, 1)

A partir d'aquest fragment, es fa evident de quina manera l'impuls inicial que portà March cap al lector anglòfon ha estat invertit qualitativament. En primer lloc, és menys clara –almenys no extrema– la tendència a actualitzar semànticament els mots, de la mateixa manera que un intent contrari porta cap a un cert arcaisme en mots com ara "goods movable (furniture); regard (look); dolour; wench". L'element verbal respon a aquesta nova línea pel que fa tant al recurs a formes desfasades, "trow, guerdoned", com a la inflexió i a l'ordre dels mots, "believeth; me compensate". Més impressionant, això no obstant, és la fidelitat respecte la sintaxi original, on hem fet ben petits canvis. No seria desgavellat aventurar que, com Benjamin va suggerir, la transposició fidel de la sintaxi dóna a la nova versió un aspecte "estranger". El que també s'evidencia en aquest cas, tanmateix, és que això també trasllada millor la tortuosa i inflexible austeritat que és una faceta vital del llenguatge inconfusible de March.

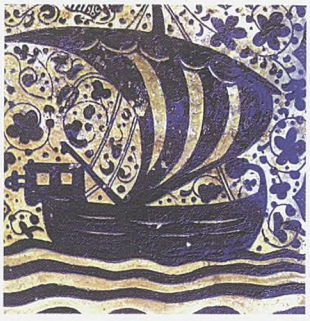

Taulell del segle XV.

En aquest breu estudi sobre el gran gandienc, no seria avinent acabar sense comentar un poema d'aquest autor excepcional que és, en ell mateix, una excepció a algunes de les nocions tractades fins ara. Ens referim, és clar, a "Veles e vents", un dels seus poemes més justament celebrats:

Veles e vents han mos desigs complir,
faent camins duptosos per la mar.
Mestre i Ponent contra d'ells veig armar;
Xaloc, Llevant los deuen suvenir
ab llurs amics lo Grech e lo Mijorn,
fent humils precs al vent Tramuntanal
qu·en son bufar los sia parcial
e que tots cinc complesquen mon retorn.

Canvas and winds must my desires fulfill,
A-fashioning dubious roads upon the sea,
Mistral and Ponent, lo!, against them arm;
Scirroc, Levanter wind must them assist
With their allies the Auster and Gregale,
That in his wafting he be to them partial
And that all five accomplish my return. (XLV, 1)

"Faent camins duptosos per la mar" (Ausiàs March). "Aparició de Sant Nicolau de Bari en un naufragi", detall del "Retaule de Sant Nicolau de Bari", de Gentile Da Fabriano (Pinacoteca Vaticana).

El que fa tan estranya la traducció d'aquest majestuós poema és que el lèxic meteorològic del qual depén encara és totalment viu a l'hora d'ara a València; en efecte, el sentim cada dia en les previsions de l'oratge. Així, la traducció exacta a l'anglés seria simplement indicar la direcció que segueix el mot, "wind" (Ponent=*West wind*; Llevant=*East wind*; etc.). Aquesta solució seria, tanmateix, totalment desencertada poèticament parlant, perquè eliminaria la intensitat lírica i el "tast estranger", tan essencialment mediterrani en aquest cas. En canvi, recórrer als antics equivalents anglesos no sols reforça estèticament la versió traduïda, sinó que també afig al procés el seu arcaisme, que és consistent del tot amb la tendència dels nostres darrers intents en el sentit de portar el lector més aprop del poeta.

No sorprendrà als que es dediquen a la perillosa tasca de la traducció –i especialment la del gran gandienc– que és precisament quan March és més accessible i viu per al lector valencià actual, que es troba més allunyat i amagat per a l'anglòfon, per la qual cosa podem considerar totalment legítimes les raons de transposició lírica. No és insafisfactori imaginar que la peculiaritat d'aquesta anomalia podria haver-se demostrat tot graciosa per al nostre poeta i la seua celebrada preferència per la inescrutabilitat de l'enigma.

TRADUCCIONS DE MARCH A L'ÀNGLÉS

Terry, Arthur, *Ausiàs March: Selected Poems*, Edinburg, Edinburgh University Press, 1976.

March, Ausiàs, *Selecció de poemes / Selected Poems*, traduïts per P. Ribes & D. Keown, Editor General: M.A. Conejero, 3 vols., València, Instituto Shakespeare Fundación, 1986, 1989, 1993.

Archer, Robert, *Ausiàs March: A Key Anthology*, Sheffield, Anglo-Catalan Society, 1992.